

Ἐμπειδοκλής

(iii) Οἱ τέσσερις ρίζες

346 Ἀπόσπ. 6, Ἀέτιος I, 3, 20:

τέσσαρα γὰρ πάντων ῥιζώματα πρῶτον ἄκουε·
Ζεὺς ἀργῆς Ἥρη τε φερέσβιος ἠδ' Ἀιδωνεὺς
Νῆστις θ' ἢ δακρυοῖς τέγγει κρούνομα βρότειον.

Ἄκουσε πρῶτα τὶς τέσσερις ρίζες ὄλων τῶν πραγμάτων:
ὁ λαμπρὸς Ζεὺς, ἡ ζωοδότρα Ἥρα, ὁ Ἀιδωνεὺς
καὶ ἡ Νῆστις, ποῦ μὲ τὰ δάκρυά της ποτίζει τοὺς θνητοὺς κρουνοὺς.

347 Ἀριστοτέλης, Μετ. Α 4, 985 a 31-33 (DK 31 a 37): ἔτι δὲ τὰ ὡς ἐν ὕλης
εἶδει λεγόμενα στοιχεῖα τέτταρα πρῶτος εἶπεν.

Ἐπιπλέον, ἦταν ὁ πρῶτος ποῦ εἶπε ὅτι τὰ ὑλικά «στοιχεῖα» εἶναι τέσσερα.

(vii) Ἡ ἀνάμειξη τῶν ριζῶν

355 Ἀπόσπ. 21, Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικὰ 159, 13:

ἀλλ' ἄγε, τῶνδ' ὀάρων προτέρων ἐπιμάρτυρα δέρεκεν,
εἶ τι καὶ ἐν προτέροισι λιπόξυλον ἔπλετο μορφῇ,
ἠέλιον μὲν θεομόν ὄρῶν καὶ λαμπρὸν ἀπάντη,
ἄμβροτα δ' ὅσσ' εἶδει τε καὶ ἀργέτι δεύεται ἀγῆ,
5 ὄμβρον δ' ἐν πᾶσι δυοφόντά τε ὀιγαλέον τε·
ἐκ δ' αἴης προρέουσι θελεμνά τε καὶ στερεωπά.
ἐν δὲ Κότῳ διάμορφα καὶ ἀνδιχα πάντα πέλονται,
σὺν δ' ἔβη ἐν Φιλότητι καὶ ἀλλήλοισι ποθεῖται.
ἐκ τῶν πάνθ' ὅσα τ' ἦν ὅσα τ' ἔστι καὶ ἔσται ὀπίσσω,²¹³
10 δένδρεά τ' ἐβλάστησε καὶ ἀνδρες ἠδὲ γυναῖκες,
θηρῆς τ' οἰωνοί τε καὶ ὕδατοθρέμμοι ἰχθύς,
καὶ τε θεοὶ δολιχαίωες τιμῆσι φέριστοι.
αὐτὰ γὰρ ἔστιν ταῦτα, δι' ἀλλήλων δὲ θέοντα

γίγνεται ἀλλοιωπά· τόσον διὰ κρήσις ἀμείβει.

Μὰ ἔλα, δὲς τὰ ὅσα μαρτυροῦν τοῦ λόγου μου τὴν ἀλήθεια.
ἂν ἴσως πρὶν τοῦ ἔλειπε ἡ ὁμορφιά:

τὸν ἥλιο τὸν ὀλόλαμπρο, ποῦ πυρπολεῖ τὸ βλέμμα,
5 ὅλα τ' ἀθάνατα²¹⁴ ποῦ λούζονται στοῦ ἡλίου τὶς ἀχτίδες.
τὴ σκοτεινὴ καὶ δροσερὴ βροχὴ, ποῦ εἶναι μέσα σ' ὅλα.
Κι ἀπὸ τῆ γῆ ἀναβλύζουν πράγματα ριζωμένα καὶ στερεά.
Στὸ Μῖσος, ὅλα διαφέρουν στὴ μορφὴ καὶ εἶναι χωρισμένα.
μὰ στὴν Ἀγάπη συνάζονται καὶ ποθοῦνε τὸ ἴνα τ' ἄλλο.
10 Ἀπ' αὐτὰ βγαίνουν ὅλα ὅσα ἦταν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι στὸ μέλλον.
βλάστησαν δέντρα καὶ ἀνδρες καὶ γυναῖκες,
θηρία καὶ πουλιὰ καὶ νερόθρεφτα ψάρια,
καὶ οἱ θεοὶ οἱ μακρόβιοι, οἱ πρῶτοι στὶς τιμές.
Γιατὶ μονάχ' αὐτὰ ὑπάρχουν, ἀλλὰ διατρέχοντας τὸ ἴνα τ' ἄλλο
γίνετ' ἢ ὕψη τους ἀλλιώτικη. Τόσο τὰ ἀλλάζει τὸ μείγμα.

(i) Ἡ Σφαίρα

357 Ἀπόσπ. 29, Ἰππόλυτος, Ἐλ. VII, 29, 13: καὶ περὶ μὲν τῆς τοῦ κόσμου
ιδέας, ὅποια τὶς ἔστιν ὑπὸ τῆς φιλίας κοσμουμένη, λέγει τοιοῦτόν τινα τρόπον·

οὐ γὰρ ἀπὸ κώτιοι δύο κλάδοι αἰσσοῦνται,
οὐ πόδες, οὐ θοᾶ γούν', οὐ μίμδα γεννήεντα
ἀλλὰ «σφαῖρος ἔην» καὶ ἴσος ἔστιν αὐτῷ.

Καὶ ὅσο γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ κόσμου ἔταν τὴν καθορίζει ἡ Ἀγάπη, νὰ πῶς τὴν περι-
γράφει:

«Δὲν ξεφυτρώνουν ἀπ' τὴν πλάτη τῆς δύο κλαριά,
δὲν ἔχει πόδια, οὔτε σβέλτα γόνατα, οὔτε μόρια γεννητικά,
παρὰ ἦταν μιὰ σφαῖρα» καὶ εἶναι ἴση μὲ τὸν ἑαυτό της.»

348 Ἀπόσπ. 17, 1-13, Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικά 158, 1:

διπλ' ἐρέω· τοτὲ μὲν γὰρ ἐν ἠϋξήθη μόνον εἶναι
ἐκ πλεόνων, τοτὲ δ' αὖ διέφνυ πλεόν' ἐξ ἐνός εἶναι.
δοιῆ δὲ θνητῶν γένεσις, δοιῆ δ' ἀπόλειψις·
τὴν μὲν γὰρ πάντων σύνοδος τίκτει τ' ὀλέκει τε,
ἡ δὲ πάλιν διαφνομένων θρεφθεῖσα διέπτει.

καὶ ταῦτ' ἀλλάσσοντα διαμπερές οὐδαμὰ λήγει,
ἄλλοτε μὲν Φιλότῃ συνερχόμεν' εἰς ἐν ἅπαντα,
ἄλλοτε δ' αὖ δίχ' ἕκαστα φορεύμενα Νεῖκος ἔχθει.
(οὕτως ἢ μὲν ἐν ἐκ πλεόνων μεμάθηκε φύεσθαι)
ἡδὲ πάλιν διαφύντος ἐνός πλεόν' ἐκτελέθουσι,
τῇ μὲν γίνονται τε καὶ οὐ σφισιν ἔμπεδος αἰών·
ἢ δὲ διαλλάσσοντα διαμπερές οὐδαμὰ λήγει,
ταύτῃ δ' αἰὲν ἔασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον.²⁰⁸

Διπλῆ ἱστορία θὰ σοῦ πῶ: κάποτε ἀπ' τὰ πολλὰ βγήκε
τὸ ἓνα καὶ μι' ἄλλη φορά ἀπ' τὸ ἓνα τὰ πολλὰ.
Διπλῆ εἶν' ἡ γέννηση τῶν θνητῶν, διπλῆ καὶ ἡ φθορά τους·
τῇ μιᾷ τῇ φέρνει καὶ τῇ χαλαίει ἡ σύναξη τῶν πραγμάτων,
τὴν ἄλλη τῇ θρέφει καὶ τῇ σταματάει ὁ χωρισμός τους.
Κι αὐτὴ ἡ ἐναλλαγὴ δὲν ἔχει τελειωμό: ἄλλοτε
ἢ Ἀγάπη ἐνώνει τὰ πράγματα καὶ τὰ κάνει ἓνα,
κι ἄλλοτε ἢ ἔχθρα τῆς Φιλονικίας τὰ χωρίζει.
Ἔτσι λοιπόν, ὅσο ἔχουν μάθει νὰ γίνονται ἓνα ἀπὸ πολλὰ
κι ὅταν τὸ ἓνα διασπᾶται νὰ γίνονται πάλι πολλὰ,
τόσο γεννιοῦνται καὶ δὲν ἔχουν σταθερὴ ζωὴ·
ὅσο ὁμως δὲν τελειώνει ἡ ἀδιάκοπη ἐναλλαγὴ τους,
τόσο ὑπάρχουν πάντα ἀπαράλλαχτα στοῦ κύκλου τὴν πορεία.

(ii) Ἡ δίνη

360 Ἀπόσπ. 35, Σιμπλίκιος, Περὶ οὐρανοῦ 529, 1 (στίχοι 1-15)· εἰς Φυσικά
32. 13 (στίχοι 3-17):

αὐτὰρ ἐγὼ παλίνορσος ἐλεύσομαι ἐς πόρον ὕμνων
τὸν πρότερον κατέλεξα λόγῳ λόγον ἐξοχετεύων,
κείνιον· ἐπεὶ Νεῖκος μὲν ἐνέρτατον ἴκετο βένθος
δίνης, ἐν δὲ μέσῃ Φιλότῃ στροφάλιγγι γένηται,
ἐν τῇ δὴ τάδε πάντα συνέρχεται ἐν μόνον εἶναι,
οὐκ ἄφαρ, ἀλλὰ θελημὰ συνιστάμεν' ἄλλοθεν ἄλλα.
τῶν δὲ τε μισγομένων χεῖτ' ἔθνεα μυρία θνητῶν·
πολλὰ δ' ἄμικτ' ἔστηκε κεραιομένοισιν ἐναλλάξ,
ὅσσ' ἔτι Νεῖκος ἔρourke μετάρσιον· οὐ γὰρ ἀμεμφέως
πω πᾶν ἐξέστηκεν ἐπ' ἔσχατα τέρατα κύκλου,
ἀλλὰ τὰ μὲν τ' ἐνέμιμνε μελέων τὰ δὲ τ' ἐξεβεβήκει.
ὅσσον δ' αἰὲν ὑπεκπροθέοι, τόσον αἰὲν ἐπήει
ἡπιόφρων Φιλότῃτος ἀμεμφέος ἄμβροτος ὁρμῇ·
αἶψα δὲ θνήτ' ἐφύοντο τὰ πρὶν μάθον ἀθάνατ' εἶναι,
ζωρὰ τε τὰ πρὶν ἄκρητα διαλλάξαντα κελεύθους·
τῶν δὲ τε μισγομένων χεῖτ' ἔθνεα μυρία θνητῶν
παντοίαις ἰδέησιν ἀρηρότα, θαῦμα ἰδέσθαι.

Μὰ θὰ γυρίσω στοῦ τραγουδιοῦ τὴ στράτα, ἐκεῖ ποῦ
πρὶν πορεύτηκα, κουβέντες ξεστομίζοντας τὴ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλῃ,
σ' ἐκεῖνο, ναί. Σὰν ἔφτασ' ἡ Φιλονικία στὰ τρισβαθὰ
τῆς δίνης κι ἦρθε ἡ Ἀγάπη στὴ μέση τοῦ στροβίλου,
ὅλα τοῦτα ἄρχισαν νὰ συνάζονται καὶ νὰ γίνοντ' ἓνα μόνο,
ὄχι ἄξαφνα, μὰ σμίγοντας κατὰ βούληση ἀπὸ 'δῶ κι ἀπὸ 'κεῖ.
Κι ἀπὸ τὸ σμίξιμό τους μύριες ράτσες θνητῶν βλαστῆσαν.
Πολλὰ ὅμως ποῦ ἦταν ἄσμιχτα ἐναλλάσσονταν μὲ τ' ἄλλα, τὰ ποῦ σμίγαν·
ἦταν αὐτὰ ποῦ συγκρατοῦσε ἀπὸ ψηλά ἡ Φιλονικία· γιατί ἀκόμα
δὲν εἶχε ἄψογα ἀποσυρθεῖ στοῦ κύκλου τὰ ἔσχατα ὄρια,
παρὰ σ' ἄλλα μέλη ἔμενε, ἐνῶ εἶχε φύγει ἀπ' ἄλλα.
Ὅσο ἔτρεχε ὀλοένα νὰ ξεφύγει, τόσο τὴν κυνηγοῦσε πάντα
ἡ εὐγενεὴ, ἀθάνατη ὁρμὴ τῆς ἄψογης Ἀγάπης.
Ἀμέσως τότε ἔγιναν θνητὰ ὅσα εἶχαν μάθει πρὶν ἀθάνατα νὰ εἶναι
κι ὅσα πρὶν ἦταν ἄσμιχτα ἀναμείχτηκαν, ἀλλάζοντας πορεία.
Κι ἀπὸ τὸ σμίξιμό τους μύριες ράτσες θνητῶν βλαστῆσαν,
πάντοια ἰδέησιν ἀρηρότα —θαῦμα σωστὸ στὸ μάτι.

375 Ἀλέτιος V, 19, 5 (DK 31 a 72): Ἐμπεδοκλῆς τὰς πρώτας γενέσεις τῶν
ζώων καὶ φυτῶν μηδαμῶς ὀλοκλήρους γενέσθαι, ἀσυμφυεῖ δὲ τοῖς μορίοις ἑτε-
ρογενέας, τὰς δὲ δευτέρας συμφορμένων τῶν μερῶν εἰδωλοφανεῖς, τὰς δὲ τρί-
τας τῶν ὀλοφυῶν, τὰς δὲ τετάρτας οὐκέτι ἐκ τῶν ὁμοίων οἶον ἐκ γῆς καὶ ὕδατος,
ἀλλὰ δι' ἀλλήλων ἦδη, τοῖς μὲν περικοιθεῖσιν [τοῖς δὲ καὶ τοῖς ζώοις] τῆς τρο-
φῆς, τοῖς δὲ καὶ τῆς εὐμορφίας τῶν γυναικῶν ἐπερθεσμὸν τοῦ σπερματικοῦ
κινήματος ἐμμορφιάσας· τῶν δὲ ζώων πάντων τὰ γένη διαχωθῆναι διὰ τὰς ποιάς
κράσεις...

Ἡ Ἐμπεδοκλῆς ὑποστήριξε ὅτι οἱ πρώτες γενέσεις τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν δὲν ἦταν
ὀλοκληρωμένες, ἀλλὰ τίς συνιστοῦσαν χωριστὰ μέλη ποῦ δὲν ἦταν συναρμωμένα· οἱ δευτέρες,
ποῦ προέκυψαν ἀπὸ τῆ σύναψη αὐτῶν τῶν μελῶν, ἦταν σὰν τὰ πλάσματα ποῦ βλέπουμε στὰ
ὄνειρά μας· οἱ τρίτες ἔδωσαν ὀλοφυεῖς μορφές· καὶ οἱ τετάρτες γενέσεις δὲν προέκυψαν πᾶ
ἀπὸ ὁμοιογενεῖς οὐσίες, ὅπως λόγου χάριν ἡ γῆ καὶ τὸ νερὸ, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἀνάμειξη, ποῦ σὲ
μερικὲς περιπτώσεις ἦταν ἀποτελεσματὰ τῆς συμτύκνωσης τῆς τροφῆς τους καὶ σὲ ἄλλες ἔγινε
ἐπειδὴ ἡ γυναικεία ὁμορφία διέφερε τὴ σεξουαλικὴ ὁρμὴ· καὶ τὰ διάφορα εἶδη ζώων ἔγινε
ῤισαν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ βάσει τὴν ποιότητα τοῦ μείγματος...

380 Ἀριστοτέλης, Φυσικά Β 8, 198 b 29 (DK 31 b 61): ὅπου μὲν οὖν ἅπαντα
συνέβη ὡςπερ κἂν εἰ ἐνεκὰ τοῦ ἐγίνετο, ταῦτα μὲν ἐσώθη ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου
συστάται ἐπιτηρέειος· ὅσα δὲ μὴ οὔτως, ἀπόλετο καὶ ἀπόλλεται, καθάπερ Ἐμ-
πεδοκλῆς λέγει τὰ εὐγενεῖ ἀνώδυστραν.

Στὴς περιπτώσεις λοιπὸν ποῦ ὅλα ἔγιναν ἔτσι ὅπως θὰ συνέβηκε ἀν ὑπῆρχε κάποια
συστήματα, αὐτὰ τὰ πλάσματα ἐπιβίωσαν, γιατί ἔπρεπε νὰ ἔχουν συσταθεῖ μὲ τὸν κατάλ-
ληλο τρόπο· ὅσα ὁμως δὲν εἶχαν συσταθεῖ ἔτσι, γένησαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ γίνονται, ὅπως
λέει ὁ Ἐμπεδοκλῆς γιὰ τὰ βόδια μὲ τὸ ἀνορθώπινον πρόσωπο.

476 Ἀπόσπ. 12, Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικά 164, 24 καὶ 156, 13: τὰ μὲν ἄλλα παντός μοῖραν μετέχει, νοῦς δὲ ἔστιν ἄπειρον καὶ αὐτοκρατές καὶ μέμεικται οὐδενὶ χρήματι, ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ ἔστιν. εἰ μὴ γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ ἦν, ἀλλὰ τεφ' ἐμέμεικτο ἄλλω, μετείχεν ἂν ἀπάντων χρημάτων, εἰ ἐμέμεικτο τεφ' ἐν παντὶ γὰρ παντός μοῖρα ἐνεστίν, ὥσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν μοι λέλεκται· καὶ ἂν ἐκώλυνεν αὐτὸν τὰ συμμειγμένα, ὥστε μηδενὸς χρήματος κρατεῖν ὁμοίως ὡς καὶ μόνον ἐόντα ἐφ' ἑαυτοῦ. ἔστι γὰρ λεπτότατον τε πάντων χρημάτων καὶ καθαρώτατον, καὶ γνώμην γε περὶ παντός πάσαν ἴσχει καὶ ἰσχύει μέγιστον· καὶ ὅσα γε ψυχὴν ἔχει, καὶ τὰ μείζω καὶ τὰ ἐλάσσω, πάντων νοῦς κρατεῖ. καὶ τῆς περιχωρήσιος τῆς συμπάσης νοῦς ἐκράτησεν, ὥστε περιχωρηθεῖσιν τὴν ἀρχήν. καὶ πρῶτον ἀπὸ του σμικροῦ ἤρξατο περιχωρεῖν, ἐπὶ δὲ πλεόν περιχωρεῖ, καὶ περιχωρήσει ἐπὶ πλεόν. καὶ τὰ συμμειγόμενά τε καὶ ἀποκρινόμενα καὶ διακρινόμενα πάντα ἔγνω νοῦς. καὶ ὅποια ἐμελλεν ἔσεσθαι καὶ ὅποια ἦν καὶ ὅσα νῦν ἔστι καὶ ὅποια ἔσται, πάντα διεκόσμησε νοῦς, καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην ἦν νῦν περιχωρεῖ τὰ τε ἄστρα καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ὁ αἰθήρ οἱ ἀποκρινόμενοι. ἡ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι. καὶ ἀποκρίνεται ἀπὸ τοῦ ἀραιοῦ τὸ πυκνὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ λαμπρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ διεροῦ τὸ ξηρόν. μοῖραι δὲ πολλὰι πολλῶν εἰσι. παντάπασιν δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται οὐδὲ διακρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου πλὴν νοῦ. νοῦς δὲ πᾶς ὁμοίος ἔστι καὶ ὁ μείζων καὶ ὁ ἐλάττω. ἕτερον δὲ οὐδὲν ἔστιν ὁμοιον οὐδενί, ἀλλ' ὅτων πλεῖστα ἐνι, ταῦτα ἐνδηλότατα ἐν ἑκαστὸν ἔστι καὶ ἦν.

Ἄλλα τὰ ἄλλα ἔχουν ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ καθετί, ἀλλὰ ὁ Νοῦς εἶναι ἄπειρος καὶ αὐτοκυβέρνητος καὶ δὲν εἶναι ἀνάμεικτος με τίποτα, ἀλλὰ εἶναι μόνος καὶ αὐτοσύστατος. Γιατί ἂν δὲν ἦταν αὐτοσύστατος ἀλλὰ ἀνακατεμένος με κάτι ἄλλο, θὰ εἶχε ἕνα μέρος ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα ἂν ἦταν ἀνακατεμένος με ἕνα ὁποιοδήποτε· γιατί σὲ ὅλα ὑπάρχει ἕνα μέρος ἀπὸ ὅλα, ὅπως εἶπα πρὶν καὶ τὰ πράγματα πού θὰ ἦταν ἀνακατεμένα μαζί του θὰ τὸν ἐμπόδιζαν, ἔτσι ὥστε δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐλέγχει κανένα πράγμα με τὸν ἴδιο τρόπο πού τὰ ἐλέγχει τώρα, ὄντας αὐτοσύστατος. Γιατί εἶναι τὸ λεπτότερο καὶ τὸ καθαρότερο ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα, ζέρει τὰ πάντα γιὰ τὸ καθετί καὶ ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἰσχύ· καὶ ὁ Νοῦς ἐλέγχει ὅλα τὰ ἐμπυχα, τὰ μεγαλύτερα καὶ τὰ μικρότερα. Ὁ Νοῦς ἐπίσης εἶχε τὸν ἑλεγχὸ ὁλόκληρης τῆς περιστροφικῆς κίνησης, ἔτσι ὥστε ἄρχισε νὰ ἐκδηλώνεται περιστροφή. Καὶ ἀρχικὰ ἡ κίνηση αὐτὴ γινόταν σὲ μιὰ μικρὴ περιοχὴ, ἀλλὰ σήμερα γίνεται σὲ μεγαλύτερη καὶ στὸ μέλλον θὰ γίνεται σὲ ἀκόμα μεγαλύτερη. Καὶ τὰ πράγματα πού ἀναμειγνύονται καὶ διαφοροποιούνται καὶ διαίρονται, ὅλα αὐτὰ τὰ γνωρίζει ὁ Νοῦς. Καὶ ὅλα ὅσα ἐμελλε νὰ γίνουν—αὐτὰ πού ὑπῆρχαν, αὐτὰ πού ὑπάρχουν καὶ αὐτὰ πού θὰ ὑπάρξουν—τὰ τακτοποιήσε ὁ Νοῦς, ἀκόμα καὶ αὐτὴ τὴν περιστροφικὴ κίνηση πού ἐκτελοῦν σήμερα τὰ ἄστρα, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ὁ ἀέρας καὶ ὁ αἰθέρας πού ἀποχωρίζονται. Καὶ αὐτὴ ἡ περιστροφικὴ κίνηση προκάλεσε τὸν ἀποχωρισμὸ. Καὶ τὸ πυκνὸ ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸ ἀραιό, τὸ ζεστὸ ἀπὸ τὸ κρύο, τὸ λαμπρὸ ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ καὶ τὸ ξηρὸ ἀπὸ τὸ ὑγρὸ. Ἀλλὰ ὑπάρχουν πολλὰ μέρη ἀπὸ πολλὰ πράγματα, ὅλος ὁμοιος, τόσο σὲ μεγαλύτερες ὅσο καὶ σὲ μικρότερες ποσότητες, ἐνῶ τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ὁμοιο με κάτι ἄλλο, παρὰ κάθε μεμονωμένο σῶμα ἔχει καὶ εἶχε κυρίως τὴν ὄψη τῶν πραγμάτων ἐκείνων πού τὰ περιέχει σὲ μεγαλύτερη ποσότητα.

467 Ἀπόσπ. 1, Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικά 155, 26: ὁμοῦ χρήματα πάντα ἦν, ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα· καὶ γὰρ τὸ σμικρὸν ἄπειρον ἦν. καὶ πάντων ὁμοῦ ἐόντων οὐδὲν ἐνδηλον ἦν ὑπὸ σμικρότητος· πάντα γὰρ αἴρη τε καὶ αἰθῆρ κατείχεν, ἀμφοτέρω ἀπειρα ἐόντα· ταῦτα γὰρ μέγιστα ἐνεστίν ἐν τοῖς σύμπασιν καὶ πλῆθει καὶ μεγέθει.

Ἄλλα τὰ πράγματα ἦταν μαζί, ἄπειρα τόσο στὸ πλῆθος ὅσο καὶ στὴ μικροσκοπικότητα· γιατί καὶ τὸ μικρὸ ἦταν ἄπειρο. Καὶ καθὼς ὅλα ἦταν μαζί, κανένα δὲν ξεχώριζε, λόγῳ τῆς μικροσκοπικότητάς τους· γιατί ὁ ἀέρας καὶ ὁ αἰθέρας κρατοῦσαν ὑποτακμένα ὅλα τὰ πράγματα, ὄντας καὶ οἱ δύο ἄπειροι· γιατί αὐτὰ εἶναι τὰ μεγαλύτερα συστατικὰ στὸ μείγμα ὅλων τῶν πραγμάτων, τόσο στὸ πλῆθος ὅσο καὶ στὸ μέγεθος.

469 Ἀπόσπ. 17, Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικά 163, 20: τὸ δὲ γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι οἷα ὀρθῶς νομίζουσιν οἱ Ἕλληνες· οὐδὲν γὰρ χρῆμα γίνεται οὐδὲ ἀπόλλυται, ἀλλ' ἀπὸ ἐόντων χρημάτων συμμίσγεται τε καὶ διακρίνεται. καὶ οὕτως ἂν ὀρθῶς καλοῖεν τὸ τε γίνεσθαι συμμίσγεσθαι καὶ τὸ ἀπόλλυσθαι διακρίνεσθαι.

Οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχουν δίκιο ὅταν πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει γένεση καὶ φθορά· γιατί τίποτα δὲν γίνεται οὔτε φθίρεται, ἀλλὰ συντίθεται ἀπὸ πράγματα πού ὑπάρχουν καὶ ἀπουσιάζονται. Ἔτσι λοιπόν, θὰ μιλοῦσαν σωστὰ ἂν ὀνόμαζαν τὴ γένεση «σύνθεση» καὶ τὴ φθορὰ «ἀποσύνθεση».

473 Ἀπόσπ. 5, στὸ ἴδιο 156, 10: τούτων δὲ οὕτω διακεκριμένων γινώσκειν χρῆ ὅτι πάντα οὐδὲν ἐλάσσω ἔστιν οὐδὲ πλείω· οὐ γὰρ ἄνωστον πάντων πλείω εἶναι, ἀλλὰ πάντα ἴσα αἰεὶ.

Καὶ ἀφοῦ αὐτὰ τὰ πράγματα ἔχουν ἔτσι χωριστεῖ, πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι ὅλα τους δὲν εἶναι οὔτε περισσότερα οὔτε λιγότερα· γιατί δὲν εἶναι δυνατό νὰ ὑπάρχουν περισσότερα ἀπὸ ὅλα, ἀλλὰ ὅλα τὰ πράγματα εἶναι πάντα ἴσα στὸν ἀριθμὸ.

486 Ἀπόσπ. 8, Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικά 175, 12 καὶ 176, 29: οὐ κεχώρισται ἀλλήλων τὰ ἐν τῷ ἐνὶ κόσμῳ οὐδὲ ἀποκόσται πελέκει οὔτε τὸ θερμὸν ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ οὔτε τὸ ψυχρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ.

Τὰ πράγματα πού ὑπάρχουν στὸν ἕνα κόσμῳ δὲν εἶναι χωρισμένα μεταξὺ τους οὔτε ἀποκομμένα με πέλεκυ, οὔτε τὸ θερμὸ ἀπὸ τὸ ψυχρὸ οὔτε τὸ ψυχρὸ ἀπὸ τὸ θερμὸ.

489 Ἀπόσπ. 15, στὸ ἴδιο 179, 3: τὸ μὲν πυκνὸν καὶ (τὸ) διερὸν καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ ζοφερὸν ἐνθίθεε συνεχώρησεν, ἐνθα νῦν γῆ, τὸ δὲ ἄραιον καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ξηρὸν (καὶ τὸ λαμπρὸν) ἐξεχώρησεν εἰς τὸ πρόσω του αἰθέρος.

Τὸ πυκνὸ καὶ τὸ ὑγρὸ καὶ τὸ ψυχρὸ καὶ τὸ σκοτεινὸ συνεκρυνώθηκαν ἐδῶ ὅπου βρέσκειται σήμερα ἡ γῆ, ἐνῶ τὸ ἀραιὸ καὶ τὸ θερμὸ καὶ τὸ ξηρὸ καὶ τὸ λαμπρὸ βγήκαν εἰς, στὸ ἀπώτερο τμήμα τοῦ αἰθέρα.

481 Ἀπόσπ. 6, Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικά 164, 26: καὶ ὅτε δὲ ἴσα μοῖρα εἰσι τοῦ τε μεγάλου καὶ τοῦ σμικροῦ πλῆθος, καὶ οὕτως ἂν εἴη ἐν παντὶ πάντα· οὐδὲ χωρὶς ἔστιν εἶναι, ἀλλὰ πάντα παντός μοῖραν μετέχει. ὅτε τοῦλάχιστον μὴ ἔστιν εἶναι, οὐκ ἂν δύναιτο χωρισθῆναι, οὐδ' ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ γενέσθαι, ἀλλ' ὅσῳσπερ ἀρχὴν εἶναι καὶ νῦν πάντα ὁμοῦ· ἐν πᾶσιν δὲ πολλὰ ἐνεστίν καὶ τῶν ἀποχωρισμένων ἴσα πλῆθος ἐν τοῖς μείζοσι τε καὶ ἐλάσσοσι.

Καὶ ὅπως τὰ μέρη τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ εἶναι ἀριθμητικὰ ἴσα, ἔτσι καὶ ὅλα τὰ πράγματα θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχουν μέσα σὲ ὅλα. Οὔτε ἄλλοσπε θὰ ἦταν δυνατό νὰ ὑπάρχουν χωριστὰ, ἀλλὰ ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν ἕνα μέρος ἀπὸ ὅλα. Καθὼς δὲν εἶναι δυνατό νὰ ὑπάρχει ἕνα ἐλάχιστο μέρος, τίποτα δὲν μπορεί νὰ χωριστεῖ οὔτε νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ μόνο του, παρὰ ὅπως ἦταν τὰ πράγματα στὴν ἀρχή, ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι καὶ τώρα, δηλαδή ὅλα μαζί. Σὲ ὅλα τὰ πράγματα ὑπάρχουν πολλὰ συστατικὰ, καὶ ἔχουν τὸ ἴδιο πλῆθος στὰ μεγαλύτερα καὶ στὰ μικρότερα πράγματα πού ἀποχωρίζονται.

502 Ἴππόλυτος, *Ελ. I, 8, 3-10 (DK 59 a 42): τὴν δὲ γῆν τῷ σχήματι πλατεῖαν εἶναι καὶ μένειν μετέωρον διὰ τὸ μέγεθος καὶ διὰ τὸ μὴ εἶναι κενὸν καὶ διὰ τὸ τὸν ἀέρα ἰσχυρότατον ὄντα φέρειν ἐποχουμένην τὴν γῆν. (4) τῶν δ' ἐπὶ γῆς ὑγρῶν τὴν μὲν θάλασσαν ὑπάρξαι (ἔκ) τε τῶν ἐν αὐτῇ ὑδάτων, (ὡν) ἐξα- τμισθέν(των) τὰ ὑποστάντα οὕτως γεγενῆσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν καταρρευσάντων πο- ταμῶν. (5) τοὺς δὲ ποταμοὺς καὶ ἀπὸ τῶν ὄμβρων λαμβάνειν τὴν ὑπόστασιν καὶ ἐξ ὑδάτων τῶν ἐν τῇ γῇ· εἶναι γὰρ αὐτὴν κοίλην καὶ ἔχειν ὕδωρ ἐν τοῖς κοι- λώμασιν. τὸν δὲ Νεῖλον αἰεθεσθαι κατὰ τὸ θέρος καταφερομένων εἰς αὐτὸν ὑδά- των ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ἀναρτακτικοῖς χιόνων. (6) ἥλιον δὲ καὶ σελήνην καὶ πάντα τὰ ἄστροα λίθους εἶναι ἐμπύρους συμπεριληφθέντας ὑπὸ τῆς αἰθέρος περιφορᾶς.

εἶναι δ' ὑποκάτω τῶν ἄστροων ἡλίω καὶ σελήνῃ σώματά τινα συμπεριφερόμενα ἡμῖν ἄορατα. (7) τῆς δὲ θερμότητος μὴ αἰσθάνεσθαι τῶν ἄστροων διὰ τὸ μακρὰν εἶναι [καὶ διὰ] τὴν ἀπόστασιν τῆς γῆς· ἔτι δὲ οὐχ ὁμοίως θεορᾶ τῷ ἡλίω διὰ τὸ χῶρον ἔχειν ψυχροτέρων. εἶναι δὲ τὴν σελήνην κατωτέρω τοῦ ἡλίου πλησιώ- τερον ἡμῶν. (8) ὑπερέχειν δὲ τὸν ἥλιον μεγέθει τὴν Πελοπόννησον. τὸ δὲ φῶς τὴν σελήνην μὴ ἴδιον ἔχειν, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ἡλίου. τὴν δὲ τῶν ἄστροων περιφορὰν ὑπὸ γῆν γίνεσθαι. (9) ἐκλείπειν δὲ τὴν σελήνην γῆς ἀντιφραττοῦσης, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν ὑποκάτω τῆς σελήνης, τὸν δὲ ἥλιον ταῖς νοσημίαις σελήνης ἀντιφρατ- τοῦσης... (10) ...ἔφη δὲ γῆν εἶναι τὴν σελήνην ἔχειν τε ἐν αὐτῇ πεδία καὶ φάραγγας.

Πιστεύει ὅτι ἡ γῆ ἔχει ἐπίπεδο σχῆμα καὶ μένει μετέωρη στὸ διάστημα ἑξαιτίας τοῦ μεγέθους τῆς, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει κενὸ καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀέρας, ποὺ εἶναι πολὺ δυνατός, κουβα- λάει πάνω του τὴ γῆ. (Ὅσο γιὰ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο ποὺ ὑπάρχει στὴ γῆ, πιστεύει ὅτι ἡ θάλασσα σχηματίστηκε ἀπὸ τὰ ὑπόγεια νερά, ἢ ἐξάτμιση τῶν ὑποῖων δημιουργήσε ὅλα ὅσα ἐμφανί- στηκαν, καὶ ἀπὸ τὰ ποτάμια ποὺ χύνονται σ' αὐτή. Τὰ ποτάμια πάλι σχηματίζονται ἐν μέρει ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ ἐν μέρει ἀπὸ τὰ ὑπόγεια νερά. Γιὰ τὴ γῆ εἶναι κοίλη καὶ στὰ κοιλωμάτῃ τῆς περιέχει νερό. Ὁ Νεῖλος φρουσκώνει τὸ καλοκαίρι ἐπειδὴ τὰ χιόνια ποὺ λιώνουν στὰ νότια τὸν τροφοδοτοῦν μὲ περίσσιο νερό. Ὁ ἥλιος, ἢ σελήνη καὶ ὅλα τὰ ἄστροα εἶναι πυρακτωμένες πέτρες, ποὺ τὶς συμπαρκασύρει ὁ αἰθέρας καθὼς περιστρέφεται. Κάτω ἀπὸ τὰ ἄστροα ὑπάρ- χουν ὀριζήματα σώματα, ἄορατα σ' ἐμᾶς, ποὺ περιφέρονται μαζὶ μὲ τὸν ἥλιο καὶ τὴ σελήνη. Δὲν αἰσθανόμαστε τὴ θερμότητα τῶν ἄστροων ἐπειδὴ εἶναι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴ γῆ· ἄλλωστε, δὲν εἶναι τόσο θερμὰ ὅσο ὁ ἥλιος, γιὰτὶ κατέχουν μιὰ ψυχρότερη περιοχὴ τοῦ διαστήματος. Ἡ σελήνη βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ εἶναι πιὸ κοντὰ μας. Ὁ ἥλιος ξεπερνάει σὲ μέ- γεθος τὴν Πελοπόννησο. Ἡ σελήνη δὲν ἔχει δικὴ τῆς φῶς, παρὰ παίρνει φῶς ἀπὸ τὸν ἥιο. Τὰ ἄστροα, καθὼς περιφέρονται, περνοῦν κάτω ἀπὸ τὴ γῆ. Οἱ σεληνιακὲς ἐκλείψεις ὀφείλον- ται στὸ γεγονός ὅτι ἡ σελήνη σκεπάζεται ἀπὸ τὴ γῆ, μερικεὶς φορὲς μάλιστα καὶ ἀπὸ τὰ σώ- ματα ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴ σελήνη· οἱ ἡλιακὲς ἐκλείψεις πάλι γίνονται ὅταν, στὶς νοσημίαις, ἡ σελήνη σκεπάζει τὸν ἥλιο... Ὑποστήρξε ὅτι ἡ σελήνη εἶναι φτιαγμένη ἀπὸ χῶμα καὶ ἔχει πεδιάδες καὶ φαράγγια. (Παρ. Διογ. Λ. II, 8-9· DK 59 a 1.)

479 Ἀπόσπ. 14, στὸ ἴδιο 157, 7: ὁ δὲ νοῦς, ὃς αἰεῖ ἔστι, τὸ κάρτα (σύμφωνα μὲ τὸν Diels: στὰ χειρόγραφα: ὅσα ἐστὶ τε κάρτα) καὶ νῦν ἔστιν ἴνα καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἐν τῷ πολλῷ περιέχοντι καὶ ἐν τοῖς προσκρῖθεισι καὶ ἐν τοῖς ἀποκερι- μένοις.

* Ἀλλὰ ὁ Νοῦς, ποὺ ὑπάρχει παντοῦν, σίγουρα βρίσκεται καὶ σήμερα ἐκεῖ ὅπου εἶναι ὅλα τὰ ἄλλα, στὴν περιβάλλουσα μάζα καὶ στὰ πράγματα ποὺ συνεισφέρουν ἢ χωρίζονται.

499 Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικά 157, 9: καὶ μέντοι εἰπὼν (ἐνεῖναι πολλά... ἡδο- νὰς) (ἀπὸ τὸ 483), καὶ (ἀνθρώπους γε συμπαγήναι... ψυχὴν ἔχειν), ἐπάγει («καὶ τοῖς γε ἀνθρώποισιν... χρῶνται») (ἀπὸ τὸ 498). καὶ ὅτι μὲν ἐτέραν τινὰ διακό- σμωσιν παρὰ τὴν παρ' ἡμῖν αἰνίττεται, δηλοῖ τὸ «ὡσπερ παρ' ἡμῖν» οὐχ ἅπαξ μόνον εἰρημένον. ὅτι δὲ οὐδὲ αἰσθητὴν μὲν ἐκείνην οἰεταί, τῷ χρόνῳ δὲ ταύτης προσηγησαμένην, δηλοῖ τὸ «ὡν ἐκεῖνοι τὰ ὄνηστα συνενεγκάμενοι εἰς τὴν οἰκησιν χρῶνται». οὐ γὰρ «ἐχρῶντο» εἶπεν, ἀλλὰ «χρῶνται». ἀλλ' οὐδὲ ὡς νῦν κατ' ἄλλας τινὰς οἰκίσεις ὁμοίας οὔσης καταστάσεως τῆ παρ' ἡμῖν. οὐ γὰρ εἶπε «τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην εἶναι παρ' ἐκεῖνοις ὡσπερ καὶ παρ' ἡμῖν», ἀλλ' «ἥλιον καὶ σελήνην, ὡσπερ παρ' ἡμῖν», ὡς δὴ περὶ ἄλλων λέγων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἶτε οὕτως εἶτε ἄλλως ἔχει, ζητεῖν ἄξιον.

Ἄφου ὁμοῦς εἶπε «ἐνυπάρχουν πολλὰ ...καὶ γεύσεων» (ἀπὸ τὸ 483) καὶ «σχηματίστη- καν ἀνθρώποι... ἐμφυχα ζῶα», προσθέτει «οἱ ἀνθρώποι ἔχουν... καὶ χρησιμοποιοῦν» (ἀπὸ τὸ 498). Τὸ ὅτι ὑπαινίσσεται ἕνα ἄλλο κόσμον πλὴν τὸν δικὸν μας φαίνεται ἀπὸ τὴ φράση «ὡς ἀκριβῶς ἐμεῖς», ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦν εἰς ἐπιχειρηματικά. Καὶ τὸ ὅτι δὲν θεωρεῖ αὐτὸν τὸν ἄλλο κόσμον ἕνα αἰσθητὸ κόσμον ποὺ προηγήθηκε χρονικὰ ἀπὸ τὸν δικὸν μας φαίνεται ἀπὸ τὰ λόγια «ἀπὸ τὰ ὅποια μαζεύουν τὰ καλύτερα στὰ σπῆτια τοὺς καὶ τὰ χρησιμοποιοῦν». Γιατὶ δὲν εἶπε «χρησιμοποιοῦσαν», ἀλλὰ «χρησιμοποιοῦν». Οὕτως καὶ ἐννοεῖ ὅτι κατοικοῦν σήμερα σὲ ἄλλες περιοχὰς τοῦ ἴδιου κόσμου μὲ τὸν δικὸν μας. Γιατὶ δὲν εἶπε «ἔχουν τὸν ἥλιο καὶ τὸ φεγ- γάρι ποὺ ἔχουμε καὶ ἐμεῖς», ἀλλὰ «ἔχουν καὶ αὐτοὶ ἥλιο καὶ φεγγάρι, ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς» —σὰν νὰ μιλοῦσε δηλαδὴ γιὰ ἕνα διαφορετικὸ ἥλιο καὶ ἕνα διαφορετικὸ φεγγάρι. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ, εἶτε ἔτσι εἶναι εἶτε ἀλλιῶς, παραμένουν πρὸς συζήτηση.

498 Ἀπόσπ. 4, Σιμπλίκιος, εἰς Φυσικά 35, 3 (συνέχεια τοῦ 483): ...καὶ ἀν- θρώπους τε συμπαγήναι καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ὅσα ψυχὴν ἔχει. καὶ τοῖς γε ἀνθρώποι- σιν εἶναι καὶ πόλεις συνωλημένες καὶ ἔργα κατεσκευασμένα, ὡσπερ παρ' ἡμῖν, καὶ ἡλιόν τε αὐτοῖσιν εἶναι καὶ σελήνην καὶ τὰ ἄλλα, ὡσπερ παρ' ἡμῖν, καὶ τὴν γῆν αὐτοῖσι φεῖν πολλὰ τε καὶ παντοῖα, ὡν ἐκεῖνοι τὰ ὄνηστα συνενεγκά- μενοι εἰς τὴν οἰκίσην χρῶνται. ταῦτα μὲν οὐν μοι λέλεκται περὶ τῆς ἀποκρίσεως, ὅτι οὐκ ἂν παρ' ἡμῖν μόνον ἀποκριθεῖ, ἀλλὰ καὶ ἄλλη. (Συνέχεια στὸ 468.)

(Πρέπει νὰ υποθέσουμε) ὅτι σχηματίστηκαν ἀνθρώποι καὶ τὰ ἄλλα ἐμφυχα ζῶα. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνθρώποι ἔχουν πόλεις κατοικημένες καὶ χωρῆμα καλλιεργημένα, ὅπως ἀκρι- βῶς ἐμεῖς, καὶ οἱ ἔχουν καὶ αὐτοὶ ἥλιο καὶ φεγγάρι κτλ., ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς· καὶ ὅτι ἡ γῆ παρὰ γι' αὐτοὺς κάθ' ὅλην γεννιήματα, ἀπὸ τὰ ὅποια μαζεύουν τὰ καλύτερα στὰ σπῆτια τοὺς καὶ τὰ χρησιμοποιοῦν. Λυτὰ λοιπὸν εἶπα γιὰ τὴν διαδικοσίαν τοῦ ἀποχορισμοῦ, ὅτι δη- λαδὴ αὐτὴ ἡ διαδικοσία δὲν ἔγινε μόνον σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις.

545 Ἀριστοτέλης, *Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς* Α 8, 325 a 2 (DK 67 a 7· τὸ πρῶτο μέρος τῆς περικοπῆς συνεχίζεται στὸ 530): ἐνίοις γὰρ τῶν ἀρχαίων ἔδοξε τὸ ὄν ἐξ ἀνάγκης ἐν εἶναι καὶ ἀκίνητον· τὸ μὲν γὰρ κενὸν οὐκ ὄν, κινήθηαι δ' οὐκ ἂν δύνασθαι μὴ ὄντος κενοῦ κερωρισμένου, οὐδ' αὖ πολλά εἶναι μὴ ὄντος τοῦ διεύροτος — τοῦτο δ' οὐδὲν διαφέρει, εἴ τις οἴεται μὴ συνεχῆς εἶναι τὸ πᾶν ἀλλ' ἄπεισθαι διηρημένον, τοῦ φάναι πολλά καὶ μὴ ἐν εἶναι καὶ κενόν. εἰ μὲν γὰρ πάντη διαιετόν, οὐθὲν εἶναι ἐν, ὥστε οὐδὲ πολλά, ἀλλὰ κενόν τὸ ὅλον· εἰ δὲ τῇ μὲν τῇ δὲ μί, πεπλασμένῳ τινὶ τοῦτ' εἰκέναι. μέχρι πόσον γὰρ, καὶ διὰ τί τὸ μὲν οὕτως ἔχει τοῦ ὅλου καὶ πληρὸς ἐστι, τὸ δὲ διηρημένον; ἔτι δ' ὁμοίως ἀναγκαῖον μὴ εἶναι κίνησιν... (α 23) Λεύκιππος δ' ἔχειν ᾠήθη λόγους οἵτινες πρὸς τὴν αἰσθησὶν ὁμολογούμενα λέγοντες οὐκ ἀναιρήσουσιν οὔτε γένεσιν οὔτε φθορὰν οὔτε κίνησιν καὶ τὸ πληθὸς τῶν ὄντων. ὁμολογήσας δὲ ταῦτα μὲν τοῖς φαινομένοις, τοῖς δὲ τὸ ἐν κατασκευάζουσιν ὡς οὐκ ἂν κίνησιν οὔσαν ἄνευ κενοῦ, τὸ τε κενὸν μὴ ὄν καὶ τοῦ ὄντος οὐθὲν μὴ ὄν φησὶν εἶναι· τὸ γὰρ κυρίως ὄν παμπλήρες ὄν. ἀλλ' εἶναι τὸ τοιοῦτον οὐκ ἐν, ἀλλ' ἄπειρα τὸ πληθὸς καὶ ἀόρατα διὰ σμικροῦτα τῶν ὄγκων. ταῦτα δ' ἐν τῷ κενῷ φέρεσθαι (κενὸν γὰρ εἶναι), καὶ συνιστάμενα μὲν γένεσιν ποιεῖν, διαλυόμενα δὲ φθορὰν. ποιεῖν δὲ καὶ πάσχειν ἢ τυγχάνουσιν ἀπτόμενα (ταύτη γὰρ οὐκ ἐν εἶναι), καὶ συντιθέμενα δὲ καὶ περιπλεκόμενα γεννᾶν. ἐκ δὲ τοῦ κατ' ἀλήθειαν ἐνός οὐκ ἂν γενέσθαι πληθὸς οὐδ' ἐκ τῶν ἀληθῶς πολλῶν ἐν, ἀλλ' εἶναι τοῦτ' ἀδύνατον· ἀλλ', ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς καὶ τῶν ἄλλων τινὲς φασὶ πάσχειν διὰ τῶν πόρων, οὕτω πᾶσαν ἀλλοίωσιν καὶ πᾶν τὸ πάσχειν τοῦτον γίνεσθαι τὸν τρόπον, διὰ τοῦ κενοῦ γινομένης τῆς διαλύσεως καὶ τῆς φθορᾶς, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀεθίσεως, ὑπεισδυόμενων στερεῶν.

Γιατὶ μερικοὶ ἀπὸ τοῦς παλαιοῦς θεώρησαν ὅτι τὸ ὄν πρέπει ἀναγκαῖα νὰ εἶναι ἕνα καὶ ἀκίνητο, ἀφοῦ τὸ κενὸ εἶναι ἀνύπαρκτο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει κίνηση χωρὶς ἕνα κενὸ πού νὰ ὑπάρχει χωριστά, οὔτε πάλι εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν πολλὰ χωρὶς κάτι πού νὰ τὰ χωρίζει. Κι εἰ ἂν κάποιος πιστεῦει ὅτι τὸ σύμπαν εἶναι συνεχῆς, ἀλλὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ κομμάτια πού ἐφάπτονται μεταξύ τους, αὐτὸ (ὅπως ὑποστήριζαν) δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ νὰ λέει ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ καὶ ὄχι ἕνα καὶ ὅτι ὑπάρχει κενὸ. Γιατὶ, ἂν τὸ σύμπαν εἶναι διαιετόν, τότε δὲν ὑπάρχει μονάδα, καὶ ἐπομένως δὲν ὑπάρχουν πολλὰ, παρὰ τὸ σύνολο εἶναι κενὸ. Ἄν πάλι εἶναι διαιετόν τὸ ἕνα μέρος, ὄχι ὅμως στὸ ἄλλο, αὐτὴ ἡ ἀντίληψη φαίνεται νὰ εἶναι ἀποκόμμη τῆς φαντασίας. Γιατὶ ὡς πού εἶναι διαιετόν καὶ γιατί ἄραγε ἕνα μέρος τοῦ συνόλου εἶναι ἔτσι — πλῆρες δηλαδή — ἐνὸς ἕνα ἄλλο εἶναι διαιερέμενο; Κι πάλι λοιπὸν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ μὴν ὑπάρχει κίνηση... Ἀλλὰ ὁ Λεύκιππος θεώρησε ὅτι εἶχε ἐπιχειρήματα πού ἐπικυρώνουν ὅτι συμφώνεῖ μὲ τὶς αἰσθήσεις καὶ δὲν ἀναρροῦσαν τὴ γένεση, τὴ φθορὰ, τὴν κίνηση καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὄντων. Ἀφοῦ παραδέχτηκε ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο τὰ φαινόμενα, συμφώνησε μὲ ἐκείνους πού δέχονταν τὴν ὕπαρξη μόνο ἐνός ὅτι δὲν θὰ ὑπῆρχε κίνηση χωρὶς τὸ κενὸ καὶ εἶπε ὅτι κενὸ σημαίνει μὴ ὄν καὶ ὅτι κανένα μέρος τοῦ ὄντος δὲν εἶναι μὴ ὄν, γιατί ὅ,τι ὑπάρχει μὲ τὴν αὐστηρὴ ἔννοια ὑπάρχει ὀλόκληρο. Ἀλλά, λέει ὁ Λεύκιππος, ἕνα τέτοιον ὄν δὲν εἶναι μόνο ἕνα· εἶναι ἄπειρα στὸ πλῆθος καὶ ἀόρατα, λόγω τοῦ πολὺ μικροῦ μεγέθους τους. Κινεῖνται στὸ κενὸ (γιατὶ ὑπάρχει κενὸ) καὶ ὅταν συνενώνονται προκαλοῦν τὴ γένεση, ἐνῶ ὅταν χωρίζουν προκαλοῦν τὴ φθορὰ. Ἐπιδρῶν καὶ δέχονται ἐπιδράσεις ὅταν συμβαίνει νὰ ἐφάπτονται (γιατὶ ἡ ἐπαφὴ δὲν τὰ κάνει ἕνα πράγμα), ἐνῶ ὅταν συντιθενται καὶ συμπλέκονται δημιουργοῦν κάτι. Ἀπὸ κάτι πού εἶναι στ' ἀλήθεια ἕνα δὲν θὰ μπορούσαν νὰ προέλθουν πολλὰ, οὔτε ἀπὸ μιὰ ἀληθινὴ πολλαπλότητα νὰ προκύψει μιὰ ἐνότητα — αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο. Ἀλλὰ, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ μερικοὶ ἄλλοι φιλόσοφοι λένε ὅτι τὰ πράγματα δέχονται ἐπιδράσεις μέσα ἀπὸ τοὺς πόρους τους, ἔτσι καὶ κατὰ τὴν ἀπόψη τοῦ Λεύκιππου κάθε ἀλλαγὴ καὶ κάθε ἐπίδραση γίνεται μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο: ἡ διάλυση καὶ ἡ φθορὰ, καθὼς καὶ ἡ αὐξηση, συμβαίνουν ὅταν στερεὰ σώματα ὑπεισδύουν σὲ ἕνα ἄλλο σῶμα μέσα ἀπὸ τὸ κενὸ.

555 Ἀριστοτέλης, *Μετ.* Α 4, 985 b 4 (DK 67 a 6): Λεύκιππος δὲ καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος στοιχεῖα μὲν τὸ πλῆρες καὶ τὸ κενὸν εἶναι φασὶ, λέγοντες τὸ μὲν ὄν τὸ δὲ μὴ ὄν, τούτων δὲ τὸ μὲν πλῆρες καὶ στερεόν, τὸ ὄν, τὸ δὲ κενόν καὶ μακρόν, τὸ μὴ ὄν· οὐθὲν αὐτὸ οὐθὲν μᾶλλον τὸ ὄν τοῦ μὴ ὄντος εἶναι φασιν, ὅτι οὐδὲ τὸ κενόν (ἐλαττον) τοῦ σώματος· αἷτια δὲ τῶν ὄντων ταῦτα ὡς ὕλην. καὶ καθ' ἕνα οἱ ἐν ποιοῦντες τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν τάλλα τοῖς πάθεσιν αὐτῆς γεννώσιν, τὸ μακρόν καὶ τὸ πυκνὸν ἀρχὰς τιθέμενοι τῶν παθημάτων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τὰς διαφορὰς αἰτίας τῶν ἄλλων εἶναι φασιν. ταύτας μὲντοι τρεῖς εἶναι λέγουσι, σχημά τε καὶ τάξιν καὶ θέσιν· διαφέρειν γὰρ φασὶ τὸ ὄν ὄνυμῳ καὶ διατιγῆ καὶ τροπῆ μόνον. τούτων δὲ ὁ μὲν ὄνυμος σχημά ἐστίν, ἡ δὲ διατιγῆ τάξις, ἡ δὲ τροπῆ θέσις· διαφέρει γὰρ τὸ μὲν Α τοῦ Ν σχήματι, τὸ δὲ ΑΝ τοῦ ΝΑ τάξει, τὸ δὲ Ζ τοῦ Ν ὀθείσει.

Ὁ Λεύκιππος καὶ ὁ σύντροφός του Δημόκριτος ὑποστηρίζουν ὅτι τὰ στοιχεῖα εἶναι τὸ πλῆρες καὶ τὸ κενὸ, ἀποκαλύπτοντας τὰ ἀντίστοιχα ὄν καὶ μὴ ὄν. Τὸ ὄν εἶναι γεμάτο καὶ στερεὸ, τὸ μὴ ὄν ἀδειο καὶ ἀραιό. Ἐπειδὴ, ὅπως λένε, τὸ κενὸ ὑπάρχει ὅσο καὶ τὸ σῶμα, γι' αὐτὸ τὸ μὴ ὄν ὑπάρχει ὅσο καὶ τὸ ὄν. Αὐτὰ τὰ δύο μαζὶ εἶναι οἱ ὑλικὲς αἰτίες τῶν πραγμάτων πού ὑπάρχουν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὅσοι θεωροῦν τὴν ὑποκειμένη οὐσίαν αὐτῆς παράγουν τὰ ἄλλα πράγματα ἀπὸ τῆς τροποποιήσεως τῆς, ἀνάγοντας αὐτὲς τὶς τροποποιήσεις στὴν ἀραίωση καὶ τὴν πύκνωση, ἔτσι καὶ αὐτοὶ λένε ὅτι οἱ διαφορᾶς (δηλαδή οἱ διαφορᾶς σὲ στοιχεῖα τους) εἶναι οἱ αἰτίες τῶν ἄλλων πραγμάτων. Ὅμοιος ὑποστηρίζουν, αὐτὲς οἱ διαφορᾶς εἶναι τρεῖς: τὸ σχῆμα, ἡ διάταξη καὶ ἡ θέσις· τὸ ὄν, λένε, διαφέρει μόνο στὸ ρυθμὸ, στὴν ἐπαφὴ καὶ στὴν τροπῆ. Ἀπὸ αὐτὰ, ὁ ρυθμὸς εἶναι τὸ σχῆμα, ἡ ἐπαφὴ εἶναι ἡ διάταξη καὶ ἡ τροπῆ εἶναι ἡ θέσις· γιατί τὸ Α διαφέρει ἀπὸ τὸ Ν στὸ σχῆμα, τὸ ΑΝ ἀπὸ τὸ ΝΑ στὴν διάταξη καὶ τὸ Ζ ἀπὸ τὸ Ν στὴν θέσις.

548 Ἀριστοτέλης, *Μετ.* Γ 5, 1009 b 7: ἔτι δὲ καὶ πολλοῖς ἑλίον ὄναι οὐσίαι τὰναντὰ περὶ τῶν αὐτῶν φαινέσθαι καὶ ἡμῖν, καὶ αὐτῶν δὲ ἕκαστω πρὸς αὐτὸν οὐ ταῦτα κατὰ τὴν αἰσθησὶν αἰετὸσεῖν. ποῖα οὖν τούτων ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, ἀδύλον οὐδὲν γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε ἀληθῆ, ἀλλ' ὁμοίως. διὰ Δημόκριτος γέ φησιν ἦτοι οὐδὲν εἶναι ἀληθὲς ἢ ἡμῖν γ' ἀδύλον.

Ἐπιπλέον, σὲ πολλὰ ὑγὴ ἕσα τὰ ἴδια πράγματα φαινόμενα ἀντιθετὰ ἀπὸ ὁ,τι σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἕνα ἀόφροτος δὲν ἀσθενεῖται πάντα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὰ πράγματα. Εἶναι λοιπὸν ἔγνωστο ποῖα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀληθῆ καὶ ποῖα ψεύτικα, γιατί τὰ μὲν δὲν εἶναι περισσότερο ἀληθινὰ ἀπὸ τὰ δὲ, παρὰ ἔξισον. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Δημόκριτος λέει ὅτι ἡ τίποτα δὲν εἶναι ἀληθὲς ἢ εἶναι ἀφανὲς σ' ἐμᾶς.

549 Δημόκριτος, ἀτόσιπ. 9, Σέξτος, *Περὶ μαθηματικῶν* VII, 135: Δημόκριτος δὲ ὅτε μὲν ἀναφεῖ τὰ φαινόμενα ταῖς αἰσθήσεσιν καὶ τούτων λέγει μὴδὲν φαινέσθαι κατ' ἀλήθειαν, ἀλλὰ μόνον κατὰ δοξάν, ἀληθὲς δὲ ἐν τοῖς ὄντων ὄντων· χεῖν τὸ ἀτόσιπ εἶναι καὶ κενόν· ἀνόμων γὰρ φησὶ ἰσχυρῶς, [καὶ] νόμον πικρόν, νόμον θεμιτόν, νόμον ψυχρόν, νόμον χροῖν, ἔπειθ' δὲ ἄτομα καὶ κενόν.

Ὁ Δημόκριτος ἀναφεῖ μερικὲς φορές αὐτὰ πού φαινόμενα σὲς αἰσθήσεις καὶ λέει ὅτι κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀναποκρίνεται στὴν ἀλήθεια, παρὰ μόνο στὴ φαντασία τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως λέει ἐπὶ λέξει, συμβατικά ὑπέχει τὸ γλυκὸ, συμβατικά τὸ πικρὸ, συμβατικά τὸ θερμὸ, συμβατικά τὸ ψυχρὸ, συμβατικά τὸ χροῖμα· στὴν πραγματικότητα ὑπάρχουν μόνο τὰ

Λεύκιππος
Δημόκριτος

554 Δημόκριτος, ἀτόσιπ. 11, Σέξτος, *Περὶ μαθηματικῶν* VII, 138 (μετὰ τὸ 550): ἐν δὲ τοῖς Κανόσι διὸ φησὶν εἶναι γνώσεις· τὴν μὲν διὰ τῶν αἰσθήσεων τὴν δὲ διὰ τῆς διανοίας, ὡν τὴν διὰ τῆς διανοίας γρησὴν καλεῖ προσηματωῦν αὐτῇ τὸ πιστὸν εἰς ἀληθείας κρίσιν, τὴν δὲ διὰ τῶν αἰσθήσεων σκοτὴρ ὀνομάζει ἰσχυρισμένους αὐτῆς τὸ πρὸς διαγνώσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀπλωᾶς. λέγει δὲ κατὰ λέξιν· ἰσχυρισμὸς δὲ διὸ εἶσι ἰδίαι, ἢ μὲν γρησὴν, ἢ δὲ σκοτὴρ καὶ σκοτὴρ μὲν τάδε σημαίνονται, ὄψις, ἀκοή, ὄσμη, γεῦσις, ψαύσις, ἢ δὲ γρησὴν, ἀποκεκμημένη δὲ ταύτης. ἢ ἔτρα προσηματωῦν τῆς σκοτὴρ τὴν γρησὴν ἐπιφέρει λέγων· ὡσαν ἢ σκοτὴρ μὴκέτι δύνηται μῖτε ὄψιν ἐπ' ἔλαττον μῖτε ἀκοῖαν μῖτε ὄσμη· ὡσαν μῖτε γεύσθαι μῖτε ἐν τῇ ψαύσει αἰσθάνεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ λεπτότερον...)

Ἀλλὰ στοὺς Κανόσις λέει ὅτι ὑπάρχουν δύο εἶδη γνώσης, ἡ μὲν μέσο τῶν αἰσθήσεων καὶ ἡ ἄλλη μέσο τῆς διανοίας. Ἀπὸ αὐτῆς, ἐκείνη πού ἀποκαλεῖται μέσο τῆς διανοίας τὴν ἀποκαλεῖ γρησὴν, ἀποδιδόντες τῆς ἀξιοπιστίας γιὰ τὴν ἐκφορὰ σιστῆς κρίσης, ἐνὸς ἐκείνη πού ἀποκαλεῖται μέσο τῶν αἰσθήσεων τὴν ὀνομάζει σκοτὴρ, μὴν ἀναγνωρίζοντας τῆς τὸ ἀληθῆ γιὰ τὴν διαγνώση τοῦ ἀληθοῦς. Λέει κατὰ λέξιν· ἢ ὑπάρχουν δύο μορφῆς γνώσης, μὲν γρησὴ καὶ μὲν νόση. Στὴ νόση ἀνήρουν ὅλα τὰ παρακάτω: ἡ ὄραση, ἡ ἀκοή, ἡ ὄσμη, ἡ γεύση, ἡ ἀφή. ἢ ἄλλη μορφή γνώσης εἶναι ἡ γρησὴν, πού εἶναι ἐξέγρησιν ἀπὸ αὐτῆ. ἢ ἔπειτα, προσηματωῦν τὴν γρησὴν ἀπὸ τῆς νόσης, συνεχίζε· ἢ ἴσταν ἡ νόση δὲν μπορεῖ πιά νὰ δεῖ κάτι μικρότερο, οὔτε νὰ ἀκούσει οὔτε νὰ μύρσει οὔτε νὰ γευτεῖ οὔτε νὰ ψηλαφήσει, ἀλλὰ λεπτότερα...)

...λευκίππος) ...τούτου δὲ τὸ μὲν πλήρες εἶναι, τὸ δὲ κενόν... κόσμους τε ἐκ τούτου ἀπείρους εἶναι καὶ διαλύεσθαι εἰς ταῦτα. γίνεσθαι δὲ τοὺς κόσμους οὕτως φέρεσθαι («κατὰ ἀποτομὴν ἐκ τῆς ἀπείρου») πολλὰ σώματα παντοῖα τοῖς σχήμασιν εἰς μέγα κενόν, ἅπερ ἀθροισθέντα δίνην ἀπεργάζεσθαι μίαν, καθ' ἣν προσκρούοντα (ἀλλήλοις) καὶ παντοδαπῶς κυκλούμενα διακρίνεσθαι χωρὶς τὰ ὅμοια πρὸς τὰ ὅμοια. ἰσοροποῦν δὲ διὰ τὸ πλήθος μηκέτι δυναμένων περιφέρεισθαι, τὰ μὲν λεπτὰ χωρεῖν εἰς τὸ ἔξω κενόν, ὥσπερ διαττώμενα· τὰ δὲ λοιπὰ («συμμενεῖν») καὶ περιπλεκόμενα συγκατατρέχειν ἀλλήλοις καὶ ποιεῖν πρῶτόν τι σύστημα σφαιροειδές. (32) τοῦτο δ' ὅλον αὐμένα» ἀρίστασθαι περιέχοντα ἐν ἑαυτῷ παντοῖα σώματα· ὧν κατὰ τὴν τοῦ μέσου ἀντέρευσιν περιδινομένων λεπτὸν γενέσθαι τὸν περίξυ ἡμένα, στροφεόντων ἀεὶ τῶν συνεχῶν κατ' ἐπίφασιν τῆς δίνης. καὶ οὕτως γενέσθαι τὴν γῆν, συμμερόντων τῶν ἐνεχθέντων ἐπὶ τὸ μέσον. αὐτὸν τε πάλιν τὸν περιέχοντα ὅλον ἡμένα αἰξέσθαι κατὰ τὴν ἐπέκκρισιν [Heidel, ἐπέκκρυσιν στὰ χειρόγραφα] τῶν ἔξωθεν σωμάτων· δίνην τε φερόμενον αὐτόν, ὧν ἂν ἐπιπυαύση, ταῦτα ἐπιπυαύσθαι. τούτων δὲ τινὰ συμπλεκόμενα ποιεῖν σύστημα, τὸ μὲν πρῶτον κάθυρον καὶ πηλῶδες, ξηρανθέντα δὲ καὶ περιφερόμενα σὺν τῇ τοῦ ὅλου δίνῃ εἰτ' ἐκπυροθέντα τὴν τῶν ἀστέρων ἀποτελέσαι φύσιν. (Πρβ. ἐπίσης Ἐπίτιος I, 4, 1-4· DK 67 a 24.)³⁰⁷

Ἡ Λεύκιππος λέει ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἄπειρο... ἓνα μέρος του εἶναι γεμάτο καὶ ἓνα ἄλλο μέρος ἄδειο... Ἀπὸ αὐτῶν δημιουργοῦνται ἄπειροι κόσμοι, πού διαλύονται πάλι σ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα. Οἱ κόσμοι δημιουργοῦνται μὲ τὸν ἔξω τρόπο: πολλὰ σώματα, μὲ κάθε λογῆς σχήματα, μετακινοῦνται στὸ μεγάλο κενὸ «ξεκόβοντας ἀπὸ τὸ ἄπειρο»· αὐτὰ τὰ σώματα συναθροίζονται καὶ παράγουν μιὰ ἐνιαχία δίνη, στὴν ὁποία, συγκρουόμενα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ περιστρέφονται μὲ κάθε τρόπο, ἀρχίζουσι νὰ διαχωρίζονται καὶ τὰ ὅμοια νὰ προσεγγίζουσι τὰ ὅμοια. (Ὅταν ὅμως τὸ πλήθος τους ἀρχίζει νὰ τὰ ἐμποδίζει νὰ περιστρέφονται ἰσόρροπα, τὰ λεπτὰ μετακινοῦνται πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὸ κενό, σὰν νὰ περνοῦν ἀπὸ κόσκινο, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα «μένουν μαζί» καὶ, μπλέκοντας τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, ἐνώνουν τις κινήσεις τους καὶ παράγουν μιὰ πρῶτη σφαιροειδῆ δομὴ. Αὐτὴ ἡ δομὴ εἶναι σὰν μιὰ «μεμβράνη» πού ἐμπειριεῖ κάθε λογῆς σώματα· καὶ καθὼς αὐτὰ στροβιλίζονται γύρω γύρω χάρις στὴν ἀντίσταση τοῦ κέντρου, ἡ περιβάλλουσα μεμβράνη γίνεται λεπτή, ἐνῶ τὰ γειτονικά ἄτομα ἐξακολουθοῦν νὰ συρρέουν, χάρις στὴν ἐπαφὴ μὲ τὴ δίνη. Ἔτσι γεννήθηκε ἡ γῆ, καθὼς τὰ ἄτομα πού εἶχαν

παρασυρθεῖ στο κέντρο ἔμειναν ἐκεῖ ὅλα μαζί. Καὶ ἡ περιβάλλουσα μεμβράνη αὐξάνεται πάλι, καθὼς τραβάει κοντὰ της τὰ ἐξωτερικά σώματα· καθὼς περιστρέφεται στὴ δίνη, ἐνσωματώνει καθεστὶ πού ἀγγίζει. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ σώματα πού μπλέκουν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο σχηματίζουσι ἓνα σύστημα πού στὴν ἀρχὴ εἶναι ὑγρὸ καὶ λασιπῶδες, ἀλλὰ, καθὼς περιστρέφονται μαζί μὲ τὴν ὅλη δίνη, στεγνώνουν καὶ ἔπειτα ἀναπλέγονται, γιὰ νὰ σχηματίσουν ἔτσι τὴν οὐσία τῶν οὐράνιων σωμάτων.

565 Ἰππόλυτος, Ἔλ. I, 13, 2 (DK 68 a 40): λέγει δὲ ὁμοίως Λευκίππου (ἐνν.: Δημόκριτος) περὶ στοιχείων, πλήρους καὶ κενού... ἔλεγε δὲ ὡς αἰεὶ κινουμένων τῶν ὄντων ἐν τῷ κενῷ· ἀπείρους δ' εἶναι κόσμους καὶ μεγέθει διαφέροντας. ἐν τισὶ δὲ μὴ εἶναι ἦλον μηδὲ σελήνην, ἐν τισὶ δὲ μείζων τῶν παρ' ἡμῖν καὶ ἐν τισὶ πλείω. (3) εἶναι δὲ τῶν κόσμων ἄνισα τὰ διαστήματα καὶ τῇ μὲν πλείους, τῇ δὲ ἐλάττους, καὶ τοὺς μὲν αἰξέσθαι, τοὺς δὲ ἀκμάζειν, τοὺς δὲ φθίνειν, καὶ τῇ μὲν γίνεσθαι, τῇ δ' (ἐκ)λείπειν. φθείρεσθαι δὲ αὐτοὺς ὑπ' ἀλλήλων προσπίπτου- τας· εἶναι δὲ ἐπίους κόσμους ἐρήμους ζώων καὶ φυτῶν καὶ παντὸς ὑγροῦ.

Ἡ Δημόκριτος ὑποστηρίζει τὰ ἴδια μὲ τὸν Λεύκιππο γιὰ τὰ στοιχεῖα, τὸ πλήρες καὶ τὸ κενό... καὶ μιλοῦσε δίνοντας τὴν ἐντύπωση ὅτι τὰ ὄντα βρίσκονται σὲ συνεχὴ κίνηση στὸ κενό· καὶ ὑποστήριξε ὅτι ὑπάρχουν ἄπειροι κόσμοι μὲ διαφορετικὰ μεγέθη. Σὲ μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει οὔτε ἦλος οὔτε σελήνη, σὲ ἄλλους αὐτὰ τὰ δύο οὐράνια σώματα εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσο στὸν δικὸ μας κόσμον, καὶ σὲ ἄλλους περισσότερα. Τὰ διαστήματα ἀνάμεσα στοὺς κόσμους εἶναι ἄνισα· σὲ μερικὰ μέρη ὑπάρχουν περισσότεροι κόσμοι, σὲ ἄλλα λιγότεροι· μερικὸ ἀναπτύσσονται, μερικὸ εἶναι στὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἀνάπτυξής τους καὶ μερικὸ παρακμάζουν. Ἄλλοι οἱ κόσμοι γίνονται καὶ ἄλλοι ἀποσυντίθενται. Ἡ καταστροφή τους ὀφείλεται στὴν ἀμοιβαία τους σύγκρουση. Ὑπάρχουν μερικὸ κόσμοι πού δὲν ἔχουν ζῶα οὔτε φυτὰ οὔτε ὑγρὸ στοιχεῖο.

584 Σιμπλίκιος, Περὶ οὐρανοῦ 242, 21 (συνέχεια τοῦ 557): ...ταύτας δὲ τὰς ἀτόμους ἐν ἀπείρῳ τῷ κενῷ κεχωρισμένας ἀλλήλων καὶ διαφερούσας σχήμασι τε καὶ μεγέθει καὶ θέσει καὶ τάξει φέρεσθαι ἐν τῷ κενῷ καὶ ἐπικαταλαμβάνουσας ἀλλήλας συγκρούεσθαι, καὶ τὰς μὲν ἀποπάλλεσθαι, ὅπῃ ἂν τύχῳσιν, τὰς δὲ περιπλέκεσθαι ἀλλήλαις κατὰ τὴν τῶν σχημάτων καὶ μεγεθῶν καὶ θέσεων καὶ τάξεων συμμετρίαν καὶ συμμενεῖν [Diels, συμβαίνειν στὰ χειρόγραφα] καὶ οὕτως τὴν τῶν συνθέτων γένεσιν ἀποτελεῖσθαι.

...Αὐτὰ τὰ ἄτομα κινοῦνται στὸ ἄπειρο κενό, χωρισμένα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ μὲ διαφορετικὰ σχήματα, μεγέθη, θέση καὶ διάταξη· προφταίνοντας τὸ ἓνα τὸ ἄλλο συγκρούον-

ται, καὶ ἄλλα τινάζονται μακριὰ, ὅπου τύχει, ἐνῶ ἄλλα, πού συνδυάζονται ἀνάλογα μὲ τὴν συμμετρικότητα τῶν σχημάτων, τῶν μεγεθῶν, τῶν θέσεων καὶ τῶν διατάξεων τους, μένουν μαζί καὶ ἔτσι προκαλοῦν τὴ γένεση τῶν σύνθετων σωμάτων.

589 Θεόφραστος, Περὶ αἰσθήσεως 50 (DK 68 a 135): ὁρᾶν μὲν ὅν ποιεῖ (ἐνν.: Δημόκριτος) τῇ ἐμφάσει· ταύτην δὲ ἰδίως λέγει· τὴν γὰρ ἐμφασιν οὐκ εἰδὸς ἐν τῇ κόρῃ γίνεσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀέρα τὸν μεταξὺ τῆς ὄψεως καὶ τοῦ ὁραμένου τυπῶσθαι συσταλλόμενον ὑπὸ τοῦ ὁραμένου καὶ τοῦ ὁρώτος· ἄπειρος γὰρ αἰεὶ γίνεσθαι τὴν ἀπορορῆν. ἔπειτα τοῦτον στερεὸν ὄντα καὶ ἀλλόχρον ἐμφαίνεσθαι τοῖς ὁμασιν ἴσχυροῦσι· καὶ τὸ μὲν πικρὸν οὐ δέχεσθαι τὸ δὲ ὑγρὸν διέναι...

Ἡ Δημόκριτος ἐξηγεῖ τὴν ὄραση μὲ τὸ ὀπτικό εἶδωλο, πού τὸ περιγράφει μὲ ἓνα ἰδιόμορφο τρόπο· τὸ ὀπτικό εἶδωλο δὲν δημιουργεῖται ἄμεσα στὴν κόρη, παρὰ ὁ ἀέρας ἀνάμεσα στὸ μάτι καὶ τὸ ἀντικείμενο συστέλλεται καὶ σφραγίζεται ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο καὶ αὐτὸν πού τὸ βλέπει γιὰ τὸ καθεστὶ βγαίνει πάντα ἓνα εἶδος ἀπορορῆς. Ἐπειτα αὐτὸς ὁ ἀέρας, πού εἶναι στερεὸς καὶ ἔχει διάφορα χρώματα, ἐμφανίζεται στὸ μάτι, πού εἶναι ὑγρὸ (!) τὸ μάτι δὲν ἐπιτρέπεται στὸ πικρὸ μέρος του νὰ μπει, ἀλλὰ τὸ ὑγρὸ μέρος περνάει μέσα...

590 Ἀλέξανδρος, Περὶ αἰσθήσεως 56, 12: εἶδωλα γὰρ τινὰ ὁμοίωσιν ἀπὸ τῶν ὁραμένων συνεχῶς ἀπορροῦντα καὶ ἐπιπίπτοντα τῇ ὄψει τοῦ ὁρᾶν ἠτιώοντο. τοιοῦτοι δὲ ἴσταν οἱ περὶ Λευκίππου καὶ Δημόκριτου...

Ἡ Αλέξανδρος τὴν ὄραση σὲ ὁραμένα εἶδωλα, ὁμοίωσιν ἀπὸ τῶν ἀντικείμενων, πού ἀπορροῦν ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα καὶ προσκρούουν στὸ μάτι. Αὐτὴ τὴν ἀπορροή εἶχε ἡ σχολὴ τοῦ Λεύκιππου καὶ τοῦ Δημόκριτου...